

Samirə Həbibbəyli

*(Qafqazşünaslıq İnstitutunun əməkdaşı
AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun dissertantı)*

AZƏRBAYCAN-GÜRCÜSTAN MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Açar sözlər: *Azərbaycan, Gürcüstan, Heydər Əliyev, diplomatik münasibətlər*

Azərbaycan-Gürcüstan münasibətləri qədim tarixə malikdir. İki ölkə arasında ilk diplomatik-siyasi münasibətlər hər iki dövlət, 1918-ci ildə dövlət müstəqilliklərini əldə edərkən qurulmuşdur. XX əsrin 90-cı illərində həm Azərbaycan, həm də Gürcüstan dövlət müstəqilliklərini bərpa etdikdən sonra münasibətlərin bərpa-sı və inkişafı mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

Müstəqillik əldə edilən ilk illərdə Azərbaycan-Gürcüstan münasibətləri arzu edilən səviyyədə deyildi. İki ölkə arasındakı münasibətlərin dönüş nöqtəsi 1993-cü ildə Azərbaycanda Ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ilə başlandı. Heydər Əliyev Gürcüstan ilə münasibətlərə xüsusi əhəmiyyət verirdi. Çətin iqtisadi və siyasi vəziyyətdə olan Azərbaycan üçün Heydər Əliyevin xarici siyasət və enerji strategiyasında qonşu Gürcüstan mühüm strateji istiqamət təşkil edirdi. Bu səbəbdən Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra Azərbaycan və Gürcüstan arasında qarşılıqlı əlaqələr genişləndi, intensiv olaraq prezidentlərin və digər vəzifəli şəxslərin qarşılıqlı səfərləri həyata keçirildi. 1994-cü ildə Gürcüstanın Baş Naziri O.Pasasiyanın başçılıq etdiyi, tərkibində baş nazirin müavini Z.Kervalişvilinin də olduğu nümayəndə heyəti, 1995-ci ildə Gürcüstan parlamentinin spikeri V.Qoqadzenin başçılıq etdiyi, tərkibində baş nazirin 1-ci müavini Z.Kervalişvili və Gürcüstan parlamentinin insan hüquqları və millətlərarası münasibətlər komitəsinin sədri S.Kovsadzenin də olduğu nümayəndə heyəti Azərbaycana səfər etdi.[11,s.611-612] Bu səfərlər iki ölkə arasındakı iqtisadi, siyasi, elmi-texniki, mədəni əlaqələrin inkişafı baxımından çox səmərəli oldu. Prezidentlərinin qarşılıqlı səfərləri isə iki dövlət arasındakı münasi-

bətləri ən ali səviyyəyə yüksəltdi. 1996-cı il martın 8-də tarixi əhəmiyyəti olan səfər – müstəqil Azərbaycanın dövlət başçısının müstəqil Gürcüstana ilk rəsmi səfəri Heydər Əliyev tərəfindən gerçəkləşdirildi.[5, s.204] Bu səfər həm də Heydər Əliyevin ilk geniştərkibli xarici səfəri idi. Bu səfərin əhəmiyyətini Ulu Öndər özü belə qiymətləndirirdi:

"Gürcüstan bizim üçün yaxın qonşu və dost ölkədir. Çox böyük tarixi əlaqələrimiz var. Bu əlaqələri inkişaf etdirmək üçün mənim Gürcüstana səfərim çox əhəmiyyətlidir və güman edirəm, çox yaxşı nəticələr verəcəkdir." [5, s.203]

Səfər əsnasında bir sıra mühüm sənədlər imzalandı. Bu səfər çərçivəsində imzalanmış "Qafqaz regionunda sülh və təhlükəsizlik haqqında" bəyannamə, "Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi haqqında" müqavilə, "Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında karbohidrogenləri nəql etmənin bəzi mövcud obyektlərinin (vasitələrinin) köməyi ilə karbohidrogenlərin Gürcüstan ərazisindən kənara nəql olunması haqqında" saziş iki ölkə arasındakı münasibətlərin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi baxımından müstəsna əhəmiyyətə malik idi. Səfər əsnasında Gürcüstan Parlamentinin xüsusi iclasındakı çıxışı zamanı bu sənədlərin tarixi əhəmiyyəti haqqında Heydər Əliyev deyirdi:

"Bu gün biz Gürcüstan ilə Azərbaycan Respublikası arasında dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizlik haqqında böyük bir müqavilə imzaladıq. İlk dəfə olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Gürcüstan Prezidenti "Qafqaz regionunda sülh, təhlükəsizlik və

əməkdaşlıq haqqında” çox dəyərli bir bayannamə imzaladılar. Bu iki tarixi sənəd bir-birini tamamlayan sənədlərdir, ikisi birlikdə böyük bir kompleks təşkil edir. Əgər birinci sənəd yalnız Gürcüstanla Azərbaycan Respublikası arasında olan əlaqələrin hüquqi əsasıdır və bu, Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın yaranması üçün böyük yollar açır. Mən əminəm ki, cənab Şeverdnadzenin və mənim imzaladığımız bu bayannaməyə Qafqazın sülhsevər qüvvələri, sülhsevər dövlətləri, respublikaları da qoşulacaqlar və bu, Qafqazda sülh, əmin-amanlıq yaratmaq üçün yaxşı bir əsas olacaqdır”.[5, s.208]

Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında bağlanmış “Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında karbohidrogenləri nəql etmənin bəzi mövcud obyektlərinin (vasitələrinin) köməyi ilə karbohidrogenləri Gürcüstan ərazisindən kənara nəql olunması haqqında” saziş Azərbaycan neftinin ilk dəfə Qərbi istiqamət götürməsinə imkan verən tarixi əhəmiyyətə malik bir saziş idi. [2] Bu sazişlə hər iki dövlət müstəqil siyasət yeritdiyini və ölkələrinin mənafeyinə uyğun qərarlar qəbul etmək iqtidarında olduğunu bütün dünyaya bəyan etmiş oldu. Səfər çərçivəsində həmçinin ticarət, iqtisadiyyat, ədliyyə, kənd təsərrüfatı və digər sahələri əhatə edən bir sıra mühüm sənədlər imzalandı. Tbilisidə Azərbaycanın səfirliyinin açılışı da bu səfər çərçivəsində baş tutdu.

Prezident Heydər Əliyev Tbilisidə Azərbaycan Demokratik Cumhuriyyətinin ilk baş naziri, ermənilər tərəfindən şahid edilmiş Fətəli xan Xoyskinin abidəsinin açılış mərasimində iştirak etdi, Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri Mirzə Fətəli Axundov və Mirzə Şəfi Vəzəhin məzarlarını ziyarət etdi. [5, s. 212]Cümə məscidində azərbaycanlılarla görüşdü, onların problemləri ilə maraqlandı, Azərbaycanlıların Gürcüstanda qonaq olmadıqlarını, öz doğma yurdlarında, dada-baba torpaqlarında yaşadıklarını xüsusilə vurğuladı, onların problemlərinin daim Azərbaycanın diqqət mərkəzində olduğunu xatırladı.

Heydər Əliyevin bu səfəri hər iki dövlət üçün münasibətlərin inkişafı baxımından böyük önəm daşıyırdı. Birincisi, səfər çərçivəsində ilkin neftin nəqli məsələsində razılıq əldə edildi. Bu razılaşma Azərbaycan qədr Gürcüstanın da

iqtisadi və siyasi maraqlarına uyğun idi. İkincisi, dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi haqqında razılıq əldə edildi. Bu da münasibətləri qonşuluq münasibətlərindən, əməkdaşlıq münasibətlərinə yüksəltdi. Üçüncüsü, Azərbaycan dövlətinin Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların yanında olduğunu daha yüksək səslə bəyan etmiş oldu.

Heydər Əliyevin Gürcüstan səfərindən sonra iki ölkə arasındakı münasibətlər daha da möhkəmləndi. Qarşılıqlı səfərlər həyata keçirilməyə başlandı. 1997-ci ilin fevralın 18-də Gürcüstan Prezidenti Eduard Şeverdnadze Bakıya səfər etdi. Səfər çərçivəsində iki dövlət arasındakı əməkdaşlığın müxtəlif sahələrini əhatə edən 22 sənəd imzalandı. [6, s.212] Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında strateji əməkdaşlığın daha da dərinləşdirilməsi haqqında bəyannamə bu sənədlərdən bəlkə də ən mühümü idi. Bu, iki ölkə arasındakı münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəlməsinə dəlalət edirdi.

Heydər Əliyev həm də Gürcüstanın o zamanlı Prezidenti Eduard Şeverdnadze ilə möhkəm dostluq münasibətlərinə malik idi. Buna Heydər Əliyevin 1998-ci ilin yanvarın 24-də E.Şeverdnadzenin 70 illik yubileyi münasibətilə həyata keçirdiyi Gürcüstan səfəri, [7,s.80] Eduard Şeverdnadzenin 1998-ci il mayın 9-da Heydər Əliyevin 75 illik yubileyi ərəfəsində həyata keçirdiyi Azərbaycan səfəri də təsdiq edir.[8,s. 124] Lakin bu dostluq, Heydər Əliyevin də qeyd etdiyi kimi təkcə iki insani münasibətlərə söykənmirdi, həm də ölkələr arasındakı dostluq münasibətlərinin inkişafına xidmət edirdi.

1999-cu il aprelin 17-də Bakı-Supsa neft kəmərinin açılışı oldu. [1, s.7] Açılış zamanı Eduard Şeverdnadze bir daha vurğuladı ki, bu neft kəməri layihəsi məhz Heydər Əliyevin siyasi iradəsinin nəticəsində reallaşmışdır. Bəzi qısa müddətdə, daxili və xarici təhdidlər altında yüksək keyfiyyətli kəmərin tikilib istifadəyə verilməsi hər iki dövlətin siyasi uğuru idi. Həm də hər iki dövlətin iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edirdi.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri layihəsinin həyata keçirilməsi Azərbaycan və Gürcüstan üçün böyük əhəmiyyətə malik idi. Bir sıra daxili və xarici qüvvələr Gürcüstandan keçərək Azərbaycan və Türkiyəni birləşdirən əsas

ixrac neft kəməri layihəsinin həyata keçirilməsinə qarşı çıxırdılar. Çoxsaylı təzyiqlər altında 1999-cu il noyabrın 18-də ATƏT-in İstanbul Sammiti çərçivəsində İstanbul Çırağan sarayında “ Xam neftin Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikalarının əraziləri ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə nəql edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikasının əraziləri arasında saziş”in imzalanması mərasimi baş tutdu.[3] 2000-ci ilin fevralında İstanbulda Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan və ABŞ nümayəndələrinin növbəti danışıqları baş tutdu. Danışıqlarda əraziyə malik Gürcüstanla səmərəli şirkətlər arasında müqavilənin mətni razılaşdırıldı. Lakin tranzit statusu almış Gürcüstan, tranzit tarifləri ilə razılaşmayıb, daha böyük məbləğdə tranzit haqqı iddiası ilə çıxış edərək layihənin bir müddət də gecikdirilməsinə səbəb oldu. Bu problem də aradan qaldırılması üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Gürcüstan rəsmi səfərə yollandı. 2000-ci il martın 22-23-də baş tutan səfər zamanı Azərbaycan tərəfi öz tranzit tarifi haqlarından Gürcüstanın xeyrinə imtina etməklə razılaşma əldə olunmasına nail oldu. [9,s.17] Bu, Heydər Əliyevin layihənin həyata keçirilməsi və tezlaşdırılması üçün seçdiyi bir yol idi. Nəhayət gərgin danışıqlar, görüşlər, əldə edilən razılaşmalarla keçən bir neçə ildən sonra 2002-ci il sentyabrın 18-də Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin Azərbaycan hissəsinin təməli qoyuldu. [4] Heydər Əliyevin gərgin səyləri və siyasi iradəsi hesabına ərsəyə gələn bu kəməri indi uğurla fəalyyət göstərir və hər iki dövlətin iqtisadiyyatında mühüm rol oynayır.

2001-ci il sentyabrın 29-da Eduard Şeverdnadze Azərbaycan rəsmi səfər etdi. [10,s.84] Səfərin əsas məqsədi Cənubi Qafqaz qaz kəməri haqqında, yəni «Şahdəniz» yatağından çıxarılaçaq Azərbaycan qazının Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri vasitəsilə tranziti, nəqli və satışı haqqında sazişin imzalanması idi. Bu kəməri 1994-cü ildə həyata keçirilməyə başlanmış Azərbaycan neft strategiyasının bir hissəsi idi.

Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulan və həyata keçirilən proqramların hər iki ölkə

üçün çox böyük iqtisadi və siyasi əhəmiyyəti oldu. Birincisi, Cənubi Qafqaz, Avropa və Qərbi arasında sıx inteqrasiya prosesi başlandı. İkincisi, regionumuzda təhlükəsizliyə, sabitliyə və sülhə mühüm töhfə verdi. Üçüncüsü, hər iki dövlətin iqtisadiyyatına güclü təkan verdi. Bütün layihələrin, görülən işlərin iqtisadi və siyasi nəticələri Azərbaycan və Gürcüstanın iqtisadiyyatını möhkəmləndirdi və bu proses indi də inkişaf edir. Bu inkişaf və sabitlik bizi Avropa Birliyinə, qabaqcıl, demokratik dünya birliyinə gətirdikdə daha da yaxınlaşdırır və hər iki dövlətin dünya dövlətləri arasında nüfuzünün artmasına imkan yaradır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Arıxov C. Azərbaycan-Gürcüstan iqtisadi əməkdaşlığında neft amili. Bakı: Qanun 2008, 25 s.
2. Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında imzalanmış sənədlərin siyahısı [file:///C:/Users/User/Downloads/kitab201001060418292299%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/kitab201001060418292299%20(2).pdf)
3. Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) ixrac boru kəməri: xronika (sentyabr 1994-iyul 2006) “Respublika” qəzeti, 13 iyul 2006-cı il
4. Əbdülhasanlı T. Ulu öndər Heydər Əliyevin neft strategiyasının həyata keçirilməsində mühüm mərhələ, “Respublika” qəzeti, 28 may 2009-cu il.
5. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 5-ci kitab, Bakı: Azərəşr, 1988, 500 s.
6. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 8-ci kitab, Bakı: Azərəşr, 1998, 448 s.
7. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 14-cü kitab, Bakı: Azərəşr, 2005, 520 s.
8. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 15-ci kitab, Bakı: Azərəşr, 2005, 528 s.
9. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 26-cı kitab, Bakı: Azərəşr, 2008, 512 s.
10. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 36-cı kitab, Bakı: Azərəşr, 2011, 512 s.
11. Qasımlı M. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti. (1991-2003), I hissə, Bakı: Mütərcim, 2015, 648 s.

Резюме

Самира Габиббейли

Роль Гейдара Алиева во взаимоотношениях Азербайджана и Грузии

Отношения между Азербайджаном и Грузией имеют древнюю историю. Возвращение к власти в Азербайджане в 1993 году общенационального лидера Гейдара Алиева явилось поворотной точкой в отношениях между двумя странами. Гейдар Алиев придавал особое значение связям с Грузией. Ближняя Грузия представляла важное стратегическое направление для внешней политики и энергетики находившегося в трудной экономической и политической обстановке Азербайджана. Исходя из этого, после прихода к власти Гейдара Алиева расширились взаимоотношения между Грузией и Азербайджаном, взаимные посещения президентов и других властных структур вошли в интенсивное русло.

Основанные и претворённые в жизнь Гейдаром Алиевым программы имели для обеих стран большое экономическое и политическое значение. Во-первых, начался тесный интеграционный процесс между Южным Кавказом, Европой и Западом. Во-вторых, он послужил важнейшим гарантом безопасности, стабильности и мира в нашем регионе. И, в-третьих, послужил важному усилению экономики обеих стран. Это развитие и стабильность ещё больше приближают нас к Совету Европы, союзу с передовым демократическим миром и служат приобретению авторитета обеих стран среди мирового сообщества.

Ключевые слова: Азербайджан, Грузия, Гейдар Алиев, дипломатические отношения

Summary

Samira Habibbayli

Heydar Aliyev's role in Azerbaijani-Georgian relations

Azerbaijani-Georgian relations have an ancient history. The turning point in relations between the two countries began in 1993 when National Leader, Heydar Aliyev came to power in Azerbaijan. Heydar Aliyev attached great importance to relations with Georgia. In Heydar Aliyev's foreign policy and energy strategy, neighboring Georgia was in a strategic direction for Azerbaijan which was in a difficult economic and political situation. Therefore, after Heydar Aliyev came to power, relations between Azerbaijan and Georgia expanded and mutual visits of the presidents and other officials took place intensively.

The programs created and implemented by Heydar Aliyev have great economic and political importance for both countries. Firstly, the integration process began between the Southern Caucasus, Europe and the West. Secondly, it made important contributions to security, stability and peace in our region. Thirdly, it gave strong support to the economy of both countries. This development and stability brings us closer to the European Union, democratic world community and helps the two states to increase their influence among the states of the world.

Keywords: Azerbaijan, Georgia, Heydar Aliyev, diplomatic relations